

Nr 427

Av herr Wedén m. fl., *angående arbetsmarknadspolitiken.*

(Lika lydande med motion nr 325 i Första kammaren)

Vid 1960 års riksdag begärde folkpartiet i en partimotion en översyn av arbetsmarknadspolitiken »i syfte att nå en effektivisering av samhällets arbetslöshetsbekämpande politik». I denna motion, som präglades av en modern syn på arbetsmarknadspolitiken, framhölls bl. a. betydelsen av rörelsestimulerande åtgärder och omskolning, som inte borde betraktas som tillfälliga krisåtgärder när arbetslösheten ökar utan bedrivs även under en högkonjunktur. Realisationsvinstbeskattningen av egna hem borde ändras så att den inte motverkade arbetsmarknadsstyrelsens rörelsestimulerande verksamhet. En inventering av möjligheterna att vid en konjunkturedgång bereda de arbetslösa sysselsättning utanför de traditionella anläggningsarbetena borde göras. De speciella problem som uppkommer när tjänstemän på grund av driftnedläggelser eller strukturrationaliseringar ställs utan arbete måste också beaktas. I många fall kommer det att krävas individuellt utformade åtgärder. Säsongarbetslösheten borde på längre sikt angripas med andra medel än beredskapsarbeten. Det är inte rimligt att det inom vissa yrken skall bli normalt att någon del av året sysselsätts i beredskapsarbete.

En utredning tillsattes också. Under praktiskt taget enighet framlade den en rad förslag i syfte att förbättra arbetsmarknadspolitiken. En del av dessa förslag är genomförda, andra inte. När regeringen för riksdagen presenterade en proposition i anslutning till betänkandet — men med en del avvikelser i »återhållsam» riktning — föreslog folkpartiet i motion på någon punkt längre gående åtgärder som något mera överensstämde med utredningens förslag. I jämförelse med andra länders arbetsmarknadspolitik kan den svenska sägas vara väl utbyggd. Erfarenheterna från den senaste tiden visar emellertid att de medel arbetsmarknadspolitiken förfogar över inte är tillräckliga för att lösa problemen för alla som blir arbetslösa t. ex. i samband med nedläggelser. Vi noterar därför med tillfredsställelse att regeringen i årets statsverksproposition föreslår ökade resurser till arbetsmarknadspolitiken. Mer behöver dock göras. Det bl. a. av folkpartiet framförda kravet på en allmän sysselsättningsförsäkring visar på en betydelsefull reform, som återstår att genomföra.

1967 var ett otrygghetens år för många arbetstagare. Under november

1967 var antalet arbetslösa, som registrerats hos arbetsförmedlingen, 40 % högre än motsvarande månad året innan. Detta trots att ett betydligt större antal friställda var sysselsatta i omskolningskurser och beredskapsarbeten 1967 än 1966. Under december var antalet arbetslösa också högre än ett år tidigare ehuru den procentuella stegringen var mindre. Under de senaste veckorna synes situationen, bl. a. beroende på en relativt långvarig köldperiod, ha ytterligare försämrats.

Under de båda senaste åren har man även hos arbetsförmedlingarna kunnat notera en snabb minskning av antalet ledigförklarade platser. En jämförelse mellan november 1966 och november 1967 med avseende på antalet arbetslösa som registrerats hos arbetsförmedlingarna och antalet ledigannonserade platser visar att de arbetslösa 1967 var fler än antalet lediga platser. Det var inte fallet 1966 och långt mindre åren dessförinnan. Ändå har antalet platser i omskolning och beredskapsarbeten ökat. Till en del utgör beredskapsarbetena emellertid skyddad sysselsättning av olika slag.

	1965	1966	1967
Vid arb. förm. anmälda arbetslösa.....	27 802	32 123	43 315
Personer i beredskapsarbete.....	9 818	10 633	16 326
Personer under omskolning.....	18 217	21 046	28 486
Personer i arkivarbete och musikerhjälp.....	2 868	3 276	3 933
Summa	58 705	67 083	88 127
Vid arbetsförmedlingarna ledigannonserade platser....	45 405	33 246	28 315

Dessa siffror torde dock inte täcka hela antalet människor som önskar arbete men inte kunnat finna sysselsättning. En del av de ungdomar, som nyligen avslutat sin skolutbildning, och en del av de gifta kvinnor, som inte haft förvärvsarbete utanför hemmet men önskar sådant, omfattas inte av denna statistik därför att de av olika skäl, särskilt under tider av överskott på arbetskraft, inte håller kontakt med arbetsförmedlingen.

Antalet företagsnedläggelser och driftinskränkningar, som 1966 mer än fördubblades jämfört med åren under början av 1960-talet, har stigit ytterligare under 1967. Beträffande utvecklingen under 1960-talet hänvisas till tabell på omstående sida.

Driftinskränkningarna har i stor utsträckning drabbat metall- och verkstadsindustrin, en industrigren som i särskilt hög grad möter utländsk konkurrens på export- och hemmamarknaderna. Det tyder på att den svenska industrins konkurrenskraft gentemot utlandet blivit nedsatt och att denna tendens varat de senaste åren och snarast förstärkts under 1967.

För att möta den utländska konkurrensen är det nödvändigt med en snabbare rationalisering och effektivisering av den svenska industrin. En sådan process får med nödvändighet till resultat att behovet av arbetskraft per produktenhet också minskar snabbare. En bieffekt blir också en struk-

Driftinskränkningar och företagsnedläggelser 1960—1967

	Avskedanden och permitteringar	
	Antal arbetsställen	Berörda arbetstagare
1960.....	134	6 732
1961.....	197	8 271
1962.....	222	9 993
1963.....	199	8 108
1964.....	126	4 312
1965.....	189	8 890
1966.....	563	20 733
1967.....	651	24 499
<i>Därav företagsnedläggelser</i>		
1960.....	80	4 534
1961.....	83	4 466
1962.....	80	4 278
1963.....	69	4 152
1964.....	80	3 045
1965.....	128	7 205
1966.....	236	10 323
1967.....	223	12 779

turrationalisering, som yttrar sig i totala eller partiella nedläggningar av vissa företag. Denna utveckling är ofrånkomlig och bör ej förhindras. Men vi bör vara beredda att solidariskt dela de bördor som den nödvändiga rationaliseringsprocessen lägger på de direkt berörda människorna. Här har en rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik en stor roll att fylla. Arbetsförmedling, yrkesvägledning, olika former av hjälp vid flyttning, omskolning och andra åtgärder kommer att få en ökad betydelse även när den nuvarande konjunkturedgången har övervunnits.

Rörlighetsstimulerande åtgärder såväl yrkesmässigt som geografiskt bör vara det primära när det gäller att bekämpa strukturarbetslösheten. Beredskapsarbeten som medel mot denna typ av arbetslöshet bör tillgripas först i andra hand.

Äldre och handikappade arbetstagare har i särskilt stor utsträckning drabbats av den stegrade arbetslösheten. För dessa grupper gäller dessutom att arbetslöshetsperioderna har en tendens att bli längre än för andra grupper. Särskilda åtgärder måste här vidtas. Vi noterar med tillfredsställelse att inrikesministern i årets statsverksproposition föreslår en kraftig ökning av resurserna för den del av arbetsmarknadspolitiken som berör de handikappade. Ökat intresse bör också ägnas den äldre friställda arbetskraften. I många fall torde placeringen av äldre friställda arbetstagare på grund av inställningen hos många arbetsgivare möta samma problem som placeringen av handikappade.

Nyutexaminerade utan praktik har i vissa fall haft ganska stora svårigheter att få lämpliga anställningar. Denna kategori kan jämföras med dem som blivit arbetslösa genom friställning. De möjligheter som de rörlighetsstimulerande arbetsmarknadsåtgärderna erbjuder borde vara till stor

hjälp även för nyutbildade som har svårigheter att få sin första anställning. Betydande delar av dessa hjälpmöjligheter står emellertid endast dem till buds, som redan haft anställning men mist denna. Dessa möjligheter kan alltså inte användas av de nyutexaminerade, annat än i vissa undantagsfall.

Ett nytt inslag i arbetsmarknadsbilden är att antalet friställda tjänstemän kraftigt ökat.

Det är således nödvändigt med kraftfulla insatser på det arbetsmarknadspolitiska området. För att komma till rätta med strukturarbetslösheten vid driftinskränkningar etc. och de speciella arbetslöshetsproblemen för äldre, handikappade och vissa typer av nyutexaminerade bör betydligt ökade resurser ges åt selektiva rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det är mot den bakgrunden ägnat att väcka viss förvåning när departementschefen skurit ned de begärda anslagen för omskolning m. m. med 41 milj. kronor och samtidigt t. ex. till allmänna beredskapsarbeten m. m. anvisat 42,6 milj. kronor mer än vad arbetsmarknadsstyrelsen begärt.

Bättre arbetsförmedling

Genom förbättrad arbetsförmedling skulle de människor som drabbas av arbetslöshet få en ökad garanti för trygghet i omställningsprocessen. Samtidigt skulle samhället sannolikt kunna göra betydande reala vinster genom att arbetsmarknadspolitikerna effektiviserades.

Arbetsförmedlingens verksamhet måste ständigt höjas i takt med arbetsmarknadens och de arbetssökandes berättigade krav. En eftersträvad och delvis uppnådd geografisk rörlighet på arbetsmarknaden ställer större fordringar på arbetsförmedlingen. Den ökade frekvensen av förvärvsarbete bland gifta kvinnor medför att arbetsförmedlingen måste ta ökad hänsyn till hela familjens behov. En mera komplicerad arbetsmarknad med ett stort antal nya yrken skärper kraven på yrkesvägledningen. Arbetsvårderna behöver också byggas ut ytterligare.

Arbetsförmedlingens personalresurser måste därför ökas, och åtgärder behöver vidtas för att göra den tillgängliga personalens insatser ännu effektivare. Personalen måste vara så rörlig att koncentrerade arbetsförmedlingsinsatser kan sättas in när och där dessa behövs. Behovet av specialisering på nya komplicerade arbetsuppgifter ställer stora krav på personalens utbildning.

Arbetsmarknadsstyrelsen har begärt 320 nya tjänster för förmedlingsverksamhet, yrkesvägledning och arbetsvård. Trots de pessimistiska antaganden om arbetsmarknadsutvecklingen som ligger bakom departementschefens förslag om betydligt ökade anslag till beredskapsarbeten föreslår han endast 80 nya tjänster för de angivna arbetsförmedlingsändamålen. Enligt vår uppfattning kommer det, oavsett om läget på arbetsmarknaden något försämras eller förbättras under kommande budgetår, att krävas en ökad personaltillgång för arbetskrävande och individuellt utformade insatser

i syfte att hjälpa inte minst de typer av arbetslösa, som vi inledningsvis berört.

Enligt vår uppfattning bör yrkesvägledning och arbetsvård under kommande budgetår förstärkas med 30 nya tjänster utöver dem som departementschefen föreslagit.

Utvidgad omskolningsverksamhet

Det har visat sig att en del arbetslösa inte så lätt kan rekryteras till omskolningskurser, särskilt om dessa kurser är förlagda på annan ort än hemorten. Man kan även peka på vissa andra orsaker till rekryteringssvårigheter för omskolningskurserna, t. ex. utbildningstidens längd och det faktum att utbildningen inte automatiskt leder till anställning.

I åtskilliga fall kan därför utbildning inom ett företag vara att föredra. Denna kan nämligen ofta ske på hemorten, och personen i fråga kan som regel utgå ifrån att utbildningen leder över i fast anställning inom företaget.

För samhället ställer sig företagsutbildning väsentligt billigare än den omskolning som helt bekostas av staten. En förutsättning är givetvis att sådana regler uppställs för företagsutbildning att statsbidrag utgår endast till sådan utbildning som har direkt karaktär av omskolning eller bristyrkesutbildning.

Vi föreslår därför att statsbidrag med tre kronor per elev och närvarotimme försöksvis utgår till utbildning inom företag av sådan personal, som behöver nyrekryteras och i samband därmed är i behov av omskolning. Samma bidrag bör utgå för personal som på grund av ändringar i produktionen behöver omskolas och som eljest löpt risk att bli friställd. Vidare bör bidrag utgå för omskolning av personal; omplacering möjliggör nyrekrytering av icke utbildad arbetskraft. Vi föreslår således i stort sett samma utbyggnad av företagsutbildningen som arbetsmarknadsutredningen på sin tid föreslog och som arbetsmarknadsstyrelsen i år aktualiserat.

En utbyggnad av företagsutbildningen på det sätt vi skisserat kräver självfallet att regler utformas för en arbetsmarknadspolitisk bedömning i varje särskilt fall av lämpligheten av statsbidrag till utbildningen så att inte den rådande ansvarsfördelningen mellan samhälle och företag i fråga om yrkesutbildning rubbas.

Den äldre arbetskraften

Driftinskränkningarna har kommit att i stor utsträckning drabba den äldre arbetskraften. Många av dem som friställs inom t. ex. textilbranschen har kommit så långt upp i åren att det är svårt att omplacera dem.

Placeringen av friställd äldre arbetskraft möter i många fall betydande problem, beroende på inställningen hos vissa arbetsgivare. De bestämmelser som gäller för halvskyddad sysselsättning bör lämpligen utvidgas till att omfatta svårplacerad äldre arbetskraft och personer som visserligen inte

är handikappade, men vilkas arbetsplacering i öppna marknaden ändå på grund av nedsatt arbetsförmåga inte bedöms möjlig. En sådan vidgning av bestämmelserna gör det nödvändigt med en kraftig ökning av antalet platser i halvskyddad sysselsättning. Vi föreslår därför även att bestämmelserna för anordnande av sådan sysselsättning ändras så, att i framtiden halvskyddad sysselsättning skall kunna anordnas också inom kommunal tjänst och i företag med mindre än fem anställda.

En utvidgning av verksamheten med halvskyddad sysselsättning kräver en större anslagshöjning än den inrikesministern föreslagit. Om antalet platser i halvskyddad sysselsättning kan ökas minskar behov av särskilda beredskapsarbeten i motsvarande utsträckning. Vi föreslår därför att, i den mån det är möjligt att öka placeringen i halvskyddad verksamhet, intill tio milj. kronor av anslaget för särskilda beredskapsarbeten bör kunna utnyttjas för halvskyddad verksamhet.

Den kvinnliga arbetskraften

De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna får inte ses isolerat. De måste samordnas med andra åtgärder av t. ex. socialpolitisk eller skattepolitisk natur, som påverkar förhållandena på arbetsmarknaden. Regler för omskolningsbidrag till kvinnlig arbetskraft måste därför kompletteras med förbättrad barntillsyn och rimligare beskattning av de gifta kvinnornas inkomster m. m.

Arbetsförmedlingarna bör i större utsträckning än hittills medverka till att bryta ned de förlegade sociala konventioner som säger att en kvinna inte bör söka sig till »typiskt manliga yrken». Många arbetsförmedlingar inser redan det viktiga i denna uppgift.

Vi har tidigare — se t. ex. motionerna I: 279 och II: 367 vid 1967 års riksdag — påpekat de icke önskvärda konsekvenserna av bestämmelsen att makes grundbidrag vid omskolning skall reduceras med hänsyn till den andra makens inkomst. Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår även i årets framställning om bidrag för nästa budgetår att makes inkomst i regel inte skall medföra att grundbidraget reduceras. Härigenom skulle man underlätta för gifta kvinnor att välja att övergå till förvärvsarbete. Vi delar arbetsmarknadsstyrelsens uppfattning på denna punkt.

En konsekvens av inkomstprövningens slopande i nämnda fall måste vara att oreducerat bidrag skall utgå jämväl när den bidragsberättigade uppbär änkepension, sjukpenning eller annan försäkringsersättning. Det kan nämligen med fog ifrågasättas om en person skall få utbildningsbidraget sänkt när vederbörande uppbär t. ex. en liten änkepension eller annan försäkringsersättning men inte när maken har betydande inkomster. Enligt vår uppfattning, som framförts både vid 1966 och 1967 års riksdagar, bör inkomstprövningsreglerna beträffande grundbidraget vid omskolning bli föremål för omprövning.

Den nyutbildade arbetskraften

Nyutexaminerade ungdomar utan praktik har i många fall haft betydande svårigheter att få lämpliga anställningar. Det är en företeelse, som hänger samman både med den allmänna konjunkturnedgången och med den kraftigt ökade examinationen under senare år. En av framtidens stora frågor blir säkert att på bästa möjliga sätt taga vara på detta tillskott av ung välutbildad arbetskraft. Härvid bör inte konservativa föreställningar om att en viss utbildning kan användas endast inom sådana yrkesområden som traditionellt anses behöva personal med denna utbildning få lägga hinder i vägen för att öppna mer vidsträckta arbetsfält för olika slag av sådan arbetskraft. Vissa strukturella problem uppstår när antalet nyutexaminerade i vissa yrken stiger kraftigt.

Ett medel att komma till rätta med dessa problem är en kraftigt förbättrad prognosverksamhet. En tillförlitlig arbetskraftsprognos för olika yrken måste vara den naturliga grunden för all yrkesrådgivning. För att skapa ett underlag för bl. a. sådan prognosverksamhet krävs en utbyggd arbetsmarknadsforskning. Vi sympatiserar med Landsorganisationens och arbetsmarknadsstyrelsens förslag, att arbetsmarknadsforskningen under de närmaste åren ges väsentligt ökade resurser.

De mera akuta problemen för arbetslösa nyutbildade ungdomar skulle delvis kunna lösas om de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i större utsträckning vore tillämpliga på nyutexaminerade. En första åtgärd, som utan större olägenheter skulle kunna genomföras, är arbetsmarknadsstyrelsens förslag att flyttningsbidrag bör kunna ges också till den som efter genomgången utbildning inte fått arbetsanställning. Risk för missbruk kan givetvis finnas men bör kunna undanröjas genom tillämpningsföreskrifter, t. ex. med innebörden att flyttningsbidrag till nyutexaminerade endast kan utgå om lämplig anställning inte står att få på utbildningsorten eller hemorten.

I detta sammanhang vill vi också hänvisa till den motion som från vårt håll har väckts om ökat anslag till lärlingsutbildningsbidrag.

Med hänvisning till ovan anförda motiveringar hemställer vi,

A. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära

1. förslag om försöksverksamhet med statsbidrag till företagsutbildning i enlighet med ovan angivna riktlinjer,

2. översyn av inkomstprövningsreglerna beträffande grundbidraget för omskolning i syfte att underlätta för de kvinnor, som så önskar, att erhålla yrkesinriktad utbildning,

3. översyn av reglerna för flyttningsbidrag vid anställning på annan ort, med innebörden att sådant flyttningsbidrag även kan utgå till nyutexaminerade, som ej kan få lämplig anställning på studie- eller hemorten,

4. ändring av bestämmelserna för halvskyddad sysselsätt-

ning med innebörden, för det första, att sådan sysselsättning i framtiden skall omfatta även äldre arbetskraft och personer som visserligen inte är handikappade, men vilkas arbetsplacering i öppna marknaden ändå på grund av nedsatt arbetsförmåga bedöms vara särskilt svår samt, för det andra, att halvskyddad sysselsättning skall kunna anordnas också inom kommunal tjänst och i företag med mindre än fem anställda,

5. att, i den mån det är möjligt att öka placeringen i halvskyddad verksamhet på det sätt som ovan anförts, intill tio milj. kronor av anslaget för särskilda beredskapsarbeten bör kunna användas för att utvidga den halvskyddade verksamheten,

6. förslag om utvidgad arbetsmarknadsforskning i syfte bl. a. att ge underlag för tillförlitligare arbetskraftsprognoser för olika yrken;

B. att riksdagen måtte anslå medel till inrättande av 30 tjänster som inspektörer inom yrkesvägledning och arbetsvård och därför till *Arbetsförmedlingen: Avlöningar* anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 1 050 000 kronor höjt förslagsanslag av 92 050 000 kronor.

Stockholm den 25 januari 1968

Sven Wedén (fp)

Bertil Ohlin (fp)

Sven Antby (fp)

Sven Gustafson (fp)

Henning Gustafsson (fp)

Cecilia Nettelbrandt (fp)

i Göteborg

Daniel Wiklund (fp)

Elias Jönsson (fp)

i Stockholm

i Ingemarsgården
